

А.А. Төлбасиева,^{1*} Г.Ж. Лекерова,¹ А.М. Усенова¹

¹ Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Университеті,
Шымкент қ., Қазақстан

ЖОО-ДА БОЛАШАҚ ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Болашақ мұғалімдердің шығармашылық белсенділігін қалыптастыру мәселесі бүгінде ерекше маңызға ие. Қазіргі экономикалық, технологиялық және әлеуметтік-мәдени шынайылықтар, өндіріс салаларын техникалық жаңғырту, ғылыми жетістіктер бастамашыл, шығармашылық адамдарға деген қоғамдық қажеттілікті, көбінесе мәселеге стандартты емес көзқараспен, икемді ойлаумен, шындықты өзгертуге және қолда бар тәжірибенің шекараларын кеңейтуге, оның шегінен шығуға ұмтылумен анықтайды. Педагогикалық шарттар педагогикалық жүйенің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде осы жүйенің жеке және процедуралық аспектілеріне әсер ететін және оның тиімді жұмыс істеуі мен дамуын қамтамасыз ететін білім беру және материалдық кеңістік ортасы мүмкіндіктерінің жиынтығын көрсетеді. ЖОО-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастыру бойынша білім беру үдерісін ұйымдастыру нақты мақсатқа қол жеткізуге ықпал ететін педагогикалық процестің өзара байланысты шараларының кешені ретінде әрекет ететін белгілі бір шарттар арқылы жүзеге асырылады. Зерттеуімізде ЖОО-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары бөліп көрсетіледі: өзіндік тәжірибесімен білім мазмұнын сапаландыру және жаңарту, жеке білім алу траекториясын құру; кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыру, шығармашылық белсенділігін қалыптастыру ортасын құру; білім беру үдерісінің мәселелік сипатын қамтамасыз ету, студент пен оқытушының шығармашылық өзара әрекеттестігін ұйымдастыру. Сондықтан шығармашылық белсенділік шығармашылық педагогикалық іс-әрекет құрылымымен анықтылып, оның конструкциялық, ұйымдастырушылық, коммуникативтік және гностикалық жақтарын қамтиды. Болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық деңгейінің репродуктивті, продуктивті, шығармашылық ізденіс түрлері анықталады: репродуктивті деңгей (тапсырмалар орындау, кесте, сызбанұсқалар толтыру, білімді бекіту, дағдыны қалыптастыру жұмыстары орындалады); продуктивті деңгей (тұжырымды қайта құру, жоспарды, тезисті, аннотацияны құрастыру жүзеге асырылады); шығармашылық ізденіс деңгейі (проблемалық жағдаятты талдауды, жаңа ақпаратты ашуды қажет етеді, шығармашылық өзіндік жұмыстар студенттердің логикалық ой-өрісін дамытады).

Түйін сөздер: шарт, психологиялық-педагогикалық шарттар, шығармашылық, белсенділік, шығармашылық белсенділік, тұлғаның белсенділік деңгейі.

Толбасиева А.А.,^{1*} Лекерова Г.Ж.,¹ Усенова А.М.¹

¹ Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова,
г. Шымкент, Казахстан

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ

Аннотация

Проблема формирования творческой активности будущих учителей приобретает сегодня особую значимость. Современные экономические, технологические и социокультурные реалии, техническая модернизация отраслей производства, научные достижения обуславливают общественную потребность в инициативных, творческих людях, зачастую – с нестандартным взглядом на проблему, гибким мышлением, стремлением к преобразованию действительности и расширению границ

имеющегося опыта, к выходу за его пределы. Педагогические условия как один из компонентов педагогической системы, отражающий совокупность возможностей образовательной и материально-пространственной среды, воздействующих на личностный и процессуальный аспекты данной системы и обеспечивающих ее эффективное функционирование и развитие. Организация образовательного процесса по формированию творческой активности будущих учителей иностранного языка в вузе осуществляется посредством создания определенных условий, выступающих как комплекс взаимосвязанных мер педагогического процесса, способствующих достижению конкретной цели. В нашем исследовании выделены психолого-педагогические условия формирования творческой активности будущих учителей иностранного языка: качество и обновление содержания знаний собственным опытом, создание личностной траектории обучения; участие в деятельности по решению профессиональных задач, создание условий для формирования творческой активности; обеспечение проблемности учебного процесса, организация творческого взаимодействия обучающегося и преподавателя. Таким образом, творчество определяется структурой педагогической деятельности, включающей ее конструктивный, организационный, коммуникативный и гностический аспекты. Определены виды репродуктивного, продуктивного, творческого исследования уровня творчества будущих учителей иностранного языка: репродуктивный уровень (выполнение заданий, заполнение таблиц, рисунков, закрепление знаний, формирование умений); продуктивный уровень (реконструкция заключения, составление плана, тезиса, реферата); творческий поиск уровень (требует анализа проблемной ситуации, открытия новой информации, творческие самостоятельные работы развивают логическое мышление учащихся).

Ключевые слова: условия, психолого-педагогические условия, креативность, активность, творческая активность, уровень активности личности.

Tolbassiyeva A.,^{1*} Lekerova G.,¹ Ussenova A.¹

¹Auezov University, Shymkent, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS AT THE UNIVERSITY

Abstract

The problem of forming the creative activity of future teachers is of particular importance today. Modern economic, technological and socio-cultural realities, technical modernization of industries, scientific achievements determine the public need for initiative, creative people, often with a non – standard view of the problem, flexible thinking, striving to transform reality and expand the boundaries of existing experience, to go beyond it. Pedagogical conditions as one of the components of the pedagogical system, reflecting the totality of the possibilities of the educational and material-spatial environment, affecting the personal and procedural aspects of this system and ensuring its effective functioning and development. The organization of the educational process for the formation of creative activity of future foreign language teachers at the university is carried out by creating certain conditions that act as a set of interrelated measures of the pedagogical process that contribute to achieving a specific goal. Our study highlights the psychological and pedagogical conditions for the formation of creative activity of future foreign language teachers: the quality and updating of the content of knowledge by one's own experience, the creation of a personal learning trajectory; participation in activities to solve professional problems, creating conditions for the formation of creative activity; ensuring the problematic nature of the educational process, organizing creative interaction between students and teachers. Thus, creativity is determined by the structure of pedagogical activity, including its constructive, organizational, communicative and gnostic aspects. The types of reproductive, productive, creative research on the level of creativity of future foreign language teachers are determined: reproductive level (completing tasks, filling out tables, drawings, consolidating knowledge, developing skills); productive level (reconstruction of the conclusion, drawing up a plan, thesis, abstract); creative search level (requires analysis of a problem situation, discovery of new information, creative independent work develops students' logical thinking).

Keywords: conditions, psychological and pedagogical conditions, creativity, activity, creative activity, the level of activity of the individual.

Негізгі ережелер. Қазіргі қоғамда болашақ маманның кәсіби шығармашылық іс-әрекеті трансформациялық белсенділікке жетелейтін жаңа мағыналарға, жаңа идеяларға, жаңа ашуларға деген ішкі қажеттілік жағдайын сипаттайды.

ЖОО-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігі іс-әрекеттің мазмұны мен процесіне қатынасынан, білім мен іс-әрекет әдістерін табысты меңгеруге ұмтылуынан, күш-жігерін шығармашылыққа жұмылдыруынан көрінетін тұлғалық іс-әрекеттің сапасы екені анықталады. Мақалада студенттердің шығармашылық белсенділігін дамыту мәселесі өзекті әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде негізделеді.

Ұсынылып отырған мақалада жоо-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары (өзіндік тәжірибесімен білім мазмұнын сапаландыру және жаңарту, жеке білім алу траекториясын құру; кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыру, шығармашылық белсенділігін қалыптастыру ортасын құру; білім беру үдерісінің мәселелік сипатын қамта-масыз ету, студент пен оқытушының шығармашылық өзара әрекеттестігін ұйымдастыру) қарастырылады.

Сонымен студенттердің кәсіби шығармашылық іс-әрекетке белсенділігін жоғарылату көрсеткіштері тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру механизмі ретінде шығармашылық белсенділігін қалыптастыруға құндылық қатынасын орнату; өзіндік жұмыстарын жеке шығармашылық ізденістерін нығайту.

Болашақ шет тілі мұғалімдері ретінде студенттердің шығармашылық белсенділігінің сипаттамасы оны қалыптастыру формасы ретінде субъектілерді оқу, оқудан тыс және ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне қатыстыру, өзара әрекеттесу ортасын құру, жағдаяттық практика-бағдарлық тапсырмаларды құрастырудың тиімділігі дәлелденеді. С.Медниктің «Вербальды креативтілік диагностикасы» бойынша студенттерді тестілеу нәтижесіне талдау жасалады.

Кіріспе. Қазіргі заманғы Қазақстан жағдайында қоғам игілігіне өнімді еңбек етуге және табысты әлеуметтенуге қабілетті, шығармашылық белсенділікке дайын, бәсекеге қабілетті креативті маман тұлғасын қалыптастыру міндеті өзектендіріледі.

Заманауи өркениеттік даму (ғылыми ашылулар, жаңалықтар, т.б.) әрбір тұлғаның шығармашылық белсенділігімен тікелей байланысты. Демек, белгілінің шегінен тыс ойлай алатын, мәселені шешудің өзіндік жолын таба білетін, заман талаптарына сай өзін саналы түрде өзгерте алатын шығармашыл адамдар қазіргі білімнің идеалы. Бұл жағдай білім беру саласының алдына іргелі міндеттер жүктеп, білім сапасын арттырудың жаңа қосымша көздерін іздестіруге ынталандырады.

Осыған байланысты қазіргі заманғы жоғарғы оқу орнының негізгі міндеттерінің бірі болашақ маман ретінде студенттердің шығармашылық белсенділігін қалыптастыру. Жоо-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастыру үшін психологиялық-педагогикалық шарттарды құрудың қажеттілігі эксперименттік-тәжірибе жұмысының мазмұнында ашып көрсетіледі.

«Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасы шеңберінде «қазақстандық жоғары оқу орындарының бәсекеге қабілеттілігін арттыру» міндеті жоғары оқу орындарының білім беру үдерісінде болашақ шет тілдері мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптас-тырудың психологиялық-педагогикалық шарттарын айқындаудың өзектілігін арттырады [1].

Ғылымда шығармашылық белсенділік өзіндік тарихы қалыптасқан мәселе. Көптеген ғалымдар (Б.Г. Ананьев, Л.И. Божович, Н.В. Тельтевская және т.б.) студенттердің кәсіби-шығармашылық іс-әрекетін дамыту мәселесін, шығармашылықты зерттеу, педагогтың шығармашылық стилін зерттеді.

Қазақстандық ғалымдар (Қ.К. Жампейісова, А.А. Бейсенбаева, Н.Д. Иванова, С.И. Калиева, Н.Н. Тригубова, Н.Н. Хан, Н.Д. Хмель, Ш.Ж. Колумбаева және т.б.) шығармашылық іс-әрекеттің мәнін «мұғалімнің ішкі маңызды күштерін, кәсіби-тұлғалық

және қазіргі заманғы әлеуметтік-педагогикалық қажеттіліктерін қанағаттандыратын және білім алушының шығармашылық тұлғасын қалыптастырудың тиімділігін арттыратын жаңа педагогикалық шынайылықты модельдеуге және құруға қажетті барабар дағдылар» деп түсіндіреді.

Қазіргі жағдайда білім алушылардың шығармашылық белсенділігі жоғары педагогикалық білім беруді қайта құрудың мазмұнды және ұйымдастырушылық-құрылымдық бағыттарының тұжырымдамалық дамуымен байланысты. Бұл үдерістер соңғы жылдары қарқынды дамып келе жатқан педагогикалық білім беру тұжырымдамасында негізделеді.

Педагогикалық білім берудегі өзгерістер жоғары оқу орындарының білім беру ортасына өзгерістер енгізу қажеттілігімен байланысты. Орта мәселесін қарастыра отырып, тұлға теориясы, іс-әрекет теориясы, қоршаған ортаның рөлі және жеке тұлғаны қалып-тастырудағы іс-әрекеттің мәні ерекшеленді. Білім алушылардың қарым-қатынасы маңызды рөл атқаратын білім беру ортасының мәселесі жеке және әлеуметтік құрылымдардың өзара байланысында қарастырылуы тиіс. Өйткені, қарым-қатынас – бұл әлеуметтік құбылыс.

ЖОО-да студенттердің болашақ шет тілі мұғалімі ретіндегі кәсіби шығармашылық іс-әрекетін белсендіру, мұнда кәсіби іс-әрекет негізгі құрамдас элемент болып табылады. Бұл іс-әрекетті саналы, бақыланатын, мақсатты түрде ұйымдастыру шығармашылық белсенділігін қалыптастыру нәтижесін зерттеуге мүмкіндік береді.

Шығармашылық жаңа сапалы материалдық және рухани құндылықтарды жасаудағы белсенді іс-әрекет ретінде студенттің өзіне ғана тән ерекшелікке, жаңа тұлғалық және әлеуметтік маңызды құндылықтарға ие болған кезде шығармашылық белсенділікке айналады.

Шығармашылық теориясының негізін қалаған Дж. Гилфорд шығармашылықтың алты параметрін анықтайды: 1) проблемаларды анықтау және қою мүмкіндігі; 2) көптеген проблемаларды қалыптастыру мүмкіндігі; 3) семантикалық стихиялық икемділік – әртүрлі идеяларды шығару қабілеті; 4) бірегейлік – стандартты емес шешімдерді шығару мүмкіндігі; 5) белгілі бір өзгерістерді қосу арқылы нысанды жақсарту мүмкіндігі; 6) семантикалық икемділікті көрсете отырып, стандартты емес мәселелерді шешу мүмкіндігі, яғни объектіде жаңа белгілерді көру, олардың жаңа қолданылуын табу мүмкіндігі [2, б.69].

Психологиялық, жалпы педагогикалық және дидактикалық әдебиеттерді зерттеу шығармашылық қызметтің мәнін ашатын белгілердің кейбір жиынтығын анықтауға мүмкіндік береді. Шығармашылық іс-әрекетті кейбір зерттеушілер (П.М. Заики, Т.В. Кудрявцев) оқу мәселелерін шешуге бағытталған деп есептесе, екіншілері (Г.И. Ажикин, В.И. Андреев, Ж.А. Караев) шығармашылық міндеттер мен тапсырмаларды шешу үдерісінде пайда болған әрекет ретінде қарастырады.

«Белсенділік» ұғымы (латын тілінен *activus* – белсенді) «жігерлі, күшейген белсенділік, белсенділік күйі», белсенділіктің жоғарылауын білдіреді. Белсенділік тұлғаның даму деңгейі және іс-әрекет қарқындылығының ең маңызды сипаттамасы. Тұлғаның белсенділігі шығармашылық іс-әрекеттің шарттары, белсенділік пен іс-әрекеттің өзара байланысын көрсетеді. Адамның әрекеті оның дамуының алғы шарты да, нәтижесі де болып, физикалық және рухани күштерін белсендіреді. Ол интеллектуалдық, зерттеушілік, қоғамдық пайдалы еңбек әрекеттерінен көрінеді. Физиологиялық, әлеуметтік және психикалық деңгейдегі белсенділік құбылысы талданады. Психологиялық таным саласында белсенділік құбылысын түсіндіруде екіұштылық бар. Шығармашылық адамның іс-әрекеті мен дербестігінің өнімді түрі ретінде қарастырылады, шығармашылық пен жаналықтың арақатынасына мән беріледі.

Зерттеу барысында осы мәселені зерттеген ғалымдар еңбектеріне жасалған талдау тұлғаның шығармашылық белсенділігі мәселесінің төмендегі бағыттарда қарастырылғанын көрсетеді:

- тұлға құрылымында жүйелі білім беру ретінде (А.И. Ковалев, В.В. Королев);
- тұлғаның интегралды сапасы ретінде (Г.Ж. Мамыкова, Р.Ш. Сыдыкова);

- бағытталған әрекет өлшемі ретінде (Э.У.Гуцало);
- жан-жақты тұтастық сапасы ретінде (М.А. Байдан);
- тұрақты тұлғалық білім беру ретінде (Е.В. Алексеенко);
- психофизиологиялық жағдай ретінде (Г.И. Шевченко);
- белсенділіктің жоғары деңгейі ретінде (Г.И. Щукина, Е.Н. Михеева);
- күшейткіш өлшем ретінде (А.В. Тараканов).

Шығармашылық белсенділік құбылыстарына әлеуметтік-танымдық және феноменологиялық тәсілдер тұрғысынан талдау берілген. Шығармашылық белсенділіктің шығармашылық әрекеттің өзімен байланысы жайлы қорытынды тұжырымдалады. Ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде жеке тұлғаның шығармашылық әрекеттің мотивтері әртүрлі көзқарастарға сәйкес анықталады.

Болашақ шет тілі мұғалімдері ретінде студенттердің шығармашылық іс-әрекеттері оның оқу үрдісіне белсенді қатысуын, білімді табысты меңгеруін қамтамасыз етеді, интеллектуалдық әлеуетін ынталандырып, өзіне сенімділігін арттырады

Д.Б. Богоявленская шығармашыл тұлғаның танымдық және мотивациялық сипаттарын бірлікте бейнелеп көрсететін интеллектуалдық белсенділікті және оның үш деңгейін (стимулдық-өнімді, эвристикалық, шығармашылық немесе креативтілік) төмендегідей бөліп сипаттайды:

– интеллектуалдық белсенділіктің алғашқы деңгейі, оған жеке тұлғаның интеллектуалдық белсенділігі танымдық ынта және жігерлікпен жұмыс жасау барысында бас-тапқы берілген тәсіл шеңберінде қалатын адамдар жатқызылады, олардың іс-әрекеті сыртқы стимулмен анықталады;

– интеллектуалдық белсенділіктің эвристикалық деңгейі, ондағы адамдарға өз іс-әрекетінің құрамы мен құрылымын талдау, түрлі міндеттерді өзара салыстыру тән, бұл оларды жаңа шешімдерге, ой-қорытындыларға, жаңалық ашуға жетелейді;

– интеллектуалдық белсенділіктің шығармашылық деңгейі, ондағы адамдар құбылыстардың себептерін түсінуге тырысады, ал бұл өз кезегінде зерттеудің жаңа мақсаттарына айналады, талдау үрдісін тереңдетеді [3, б.174].

Демек, белсенділік тек сыртқы көріністерге (белсенділік, қарым-қатынас, мінез-құлық) бағытталған емес, сонымен қатар өзін-өзі дамытудың, өзін-өзі ұйымдастырудың, өзін-өзі анықтаудың факторы болып табылады.

Сонымен шығармашылықты тұлғаның белсенділігі мен өзіндік іс-әрекетінің жоғары формасы ретінде түсіндіруге болады. Нәтижесінде шығармашылық үдерісінде сыртқы әлемді танып білумен бірге ішкі тұлғалық өзгерістер де жүзеге асады.

Сондықтан тұлғаның шығармашылық белсенділігінің қайнар көзі – қажеттіліктер және оның шығармашылық үдеріске бағытталуын қанағаттандырады, ішкі дайындық негізінде практикалық іс-әрекетте белгілі бір мақсатты жүзеге асырады.

Болашақ шет тілі мұғалімі ретінде студенттің шығармашылық іс-әрекетке ішкі дайындығы ойлауға байланысты жоғары психикалық үдерістің даму деңгейінен көрінсе, ал сыртқы дайындығы танымдық іс-әрекетте өз мүмкіндіктерін дербес іске асыруы, жаңа және қолданыстағы идеалды және нақты (материалдық) өнімдерді құру және жетілдіру бойынша білім, біліктілік және дағдыны белсендіреді.

Сондықтан болашақ шет тілі мұғалімі ретінде студенттердің шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру шығармашылық үдерістің құрылымын түсінетін және шығармашылыққа қабілетті, жаңаны шығармашылыққа тұрақты қызығушылық танытатын, теориялық тұрғыдан алған білімдерін сан алуан түрлі жағдайларда шығармашылықпен пайдалана алатын маман дайындауға мүмкіндік береді.

Кез келген педагогикалық құбылысты нақты білім беру үдерісінде жүзеге асыру белгілі бір шарттардың жиынтығын талап етеді. Сондықтан зерттелініп отырған мәселе жоо-да

болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттарын нақтылауда жалпы шарттарға назар аударылды.

Психологияда «шарт» тұлғаның психикалық дамуына қатысты қолданылады және адамның психологиялық дамуын анықтайтын, оны жеделдететін немесе баяулататын, даму процесіне, оның динамикасы мен түпкілікті нәтижелеріне әсер ететін ішкі және сыртқы себептердің жиынтығы ретінде ашып көрсетіледі [4, б. 200].

Педагогикада «шарт» адамның физикалық, моральдық, психикалық дамуына, мінез-құлқына, тәрбиесі мен біліміне, жеке тұлғаның қалыптасуына әсер ететін табиғи, әлеуметтік, сыртқы және ішкі әсерлер жиынтығы ретінде анықталады [5, б.210].

Н.В. Ипполитованың пікірінше, шарт біріншіден, қандай бар бір объектінің салдары мен жағдайларының жиынтығы; екіншіден, белгіленген жиынтық тұлғаның дамуына, тәрбиесіне және оқуына әсер етеді; үшіншіден, олардың динамикасына және соңғы нәтижесіне әсер етуі мүмкін [6, б. 12].

Жалпы алғанда, шарт кез келген заттың қоршаған әлеммен қарым-қатынасын білдіретін категория, белгілі бір іс-әрекеттің жүзеге асырылуына мүмкіндік туғызатын орта деп түсіндіріледі.

Психологиялық шарттар оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға ықпал ететін субъектінің жеке басына әсер етудің белгілі бір шараларының жиынтығы, педагогикалық үдерістің субъектілерінің немесе объектілерінің қалыптасуына әсер етудің нақты педагогикалық жағдайлары болса, ал педагогикалық шарттар білім беру үдерісінің тиімділігін арттыратын ортаның материалдық-кеңістіктік мүмкіндіктерінің жиынтығын, олардың педагогикалық үдерістің субъектілерін тұлғалық дамытуға әсер ететін іс-шараларын қамтамасыз етеді. Бұл психологиялық және педагогикалық шарттар тұлғаны дамыту, тәрбиелеу және оқытудың нақты сипаттамасын өзгерту және жаңадан жасау, педагогикалық өзара әрекеттесу шараларын ұйымдастыру қызметтерін атқарады.

Материалдар мен әдістер. Сондықтан тұлғаның шығармашылық белсенділігі сипаттамасының философиялық, психологиялық-педагогикалық негіздерін қарастыруда оның табиғатын түсіндірудің қалыптасқан әдіснамалық тұғырлары (философиялық, аксиологиялық, трансцендентальдық, ассоциациялық, социогендік, биогендік, психологиялық генетикалық, физиологиялық, тұлғалық-іс-әрекеттік, функционалдық-генетикалық) басшылыққа алынады.

Зерттеу барысында ғалымдар еңбектеріне жасалған жан-жақты талдау шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру мәселесінің келесі бағыттарда зерттелінгенін көрсетеді:

– бірінші бағытта шығармашылық қабілет тұлғаның интеллектуалдық даму деңгейі ретінде қарастырылады (В.Н. Дружинин, О.М. Дьяченко, В.Т. Кудряцев, Н.Н. Поддьяков және т.б.);

– екінші бағыт шығармашылық қабілетті «креативтілік» ұғымымен байланыстырып, мәселені шешуде жаңаны табу ретінде қарастырады (Дж.Гилфорд, Е.П. Торренс, А.М. Матюшкин және т.б.);

– үшінші бағытта шығармашылық қабілеттер бұрыннан белгілі тәжірибені өзгерту бойынша жалпы қабілеттер ретінде қарастырылады (Я.А. Пономарев және т.б.).

Жоо-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастыру үшін психологиялық-педагогикалық шарттарын жүзеге асыру үрдісінде ғалымдар (В.И. Андреев [7], Я.А. Пономарев [8], Е.Торренс [9]) еңбектері басшылыққа алынды:

– физикалық шарттар (шығармашылық үшін материалдардың болуы және олармен кез-келген уақытта жұмыс жасай алу);

– әлеуметтік-ішкі түйсіктік шарттар (сырттай қауіпсіздікті орнату, шығармашылық көріністерді марапаттау);

– психологиялық шарттар (ішкі қауіпсіздік пен еркіндік сезімін орнату);

– интеллектуалдық шарттар (шығармашылық тапсырмаларды орындау біліктілігі, ішкі сезімді, ішкі түйсікті т.б. дамыту) .

Жоғарыда көрсетілген психологиялық-педагогикалық шарттар болашақ шет тілі мұғалімдерінің іс-әрекет формаларын қамтиды, атап айтқанда, оқу, оқудан тыс және ғылыми-зерттеу.

Оқу әрекетінде бөліп көрсетілген педагогикалық шарттар іскерлік ойындар, жағдаяттық тапсырмалар, креативтілік техникалары мен тренингтері, «Ойлаудың 6 қалпақ» әдісі, «ойға шабуыл», т.б. формада жүзеге асырылады. Мәселелік жағдаяттарды шешуде бөліп көрсетілген техникалар студенттердің өмірлік тәжірибесін өзектендіруге негізделеді және студенттің кәсіби міндеттерді шешуі ұсынылады. Бұл техникалардың негізгі сипаты шешуді қажет ететін мәселенің болуы.

Оқудан тыс әрекетте студент тұлғасының шығармашылық белсенділігін кешенді дамыту технологиясы және оның мотивациялық, танымдық, коммуникативтік, эмоциональды-құнды және рефлексивті саласын әр түрлі мастер-класстар өткізуге дайындау және оны ұйымдастыру есебінен белсендіру: «Ашық есік күні», «Студенттік көктем», «Бірінші курстар дебюті», «Ең үздік топ», әлеуметтік акциялар, олимпиада, байқау, шығармашылық көрмелері, т.б. іс-шаралар.

Ғылыми-зерттеудің кәсіби-бағдарлық әрекетінде шығармашылық белсенділігін қалыптастыруға мүмкіндік беретін шығармашылық әлеуетін курстық жоба, ғылыми конференциялар мақаласы мен баяндамасы, практика, дипломдық жұмыс есептері түрінде өзектендіреді.

Семинар сабағы студенттердің өзіндік жеке тәжірибесін өзектендіруге емес, басқаның тәжірибесін стандартты меңгеруге алып келеді, осыған байланысты оқытушы мен студент арасындағы қатынас субъект-объектілі, педагогтар мен оқу құралдары авторларының пікірлері бірегей болып табылады, көптеген тапсырмалар репродуктивті сипатқа ие болады.

Сондықтан қоғам дамуының қазіргі тенденциялары білім беру ортасынан белсенді, бастамашыл, шығармашылық тұлғаны тәрбиелеуді талап етеді. Дәстүрлі білім беру ортасында білім беру үдерісінің басты назарда болады, мұнда қатысушылар арасындағы қатынастар субъект-объект ретінде құрылады, мұнда оқытушы шектеулі жағдайда болады, оның қызметін қарым-қатынас шеңберін қатаң белгілейтін оқу жоспары мен бағдарлама басқарады. Студент объект белгілі бір білім көлемімен толтырылуы керек, оның рөлі ақпаратты пассивті игеру болып табылады. Интерактивті білім беру ортасын, оқу іс-әрекетіндегі сәттілік атмосферасын құру студенттердің шығармашылық әлеуетін ашуға алып келеді, бұл жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісінің кәсіби міндеттерін шешу үшін принципті маңызға ие.

Шығармашылық іс-әрекетті белсендіруде рефлексия (жобаны, үдерісті, нәтижені үнемі талдау) маңызды рөл атқарады. Адамның шығармашылық белсенділігін қалыптастыру өзін-өзі жүзеге асыру тәсілі болып табылатын рефлексия, онда ол өзінің күш-жігері мен өмірлік ұстанымын шығармашылық болмыстың негізі және өзін және өмірін өзін-өзі дамыту мен жетілдірудің негізгі мүмкіндігі ретінде көрсетеді, өзін-өзі танудың ерекше әрекеті және саналы түрде өзін-өзі жүзеге асыру үшін маңызды.

Жалпы алғанда, шығармашылық іс-әрекет үш кезеңде жүзеге асырылады:

- мәселелік жағдайдың пайда болуы, бастапқы талдау және тұжырымдау;
- мәселені шешу жолын іздестіру, қолда бар білім негізінде талдау (қажет болған жағдайда зерттелетін зерттеу объектісі туралы білімді тиісті әдебиеттерді зерделеу немесе қажетті эксперименттік зерттеулерді орындау арқылы толықтыруға болады);
- мәселені шешу қағидатын іске асыру (шығармашылық қызметтің жекелеген нәтижелері түрінде: жаңа мәселені шешу, негіздемелерді, конструкцияларды, теорияларды және т.б. әзірлеу) және оны эксперименттік тексеру.

Шығармашылық іс-әрекеттің қарастырылған құрылымы негізінде шығармашылық ойлаудың маңызды белгілерін анықтайды: логикалық ойлаудың дамуы, білімнің кеңдігі, икемділік, сыни ойлау, қажетті білімді өзектендіру жылдамдығы, интуитивті пайымдау қабілеті, толық детерминизм жағдайында мәселелерді шешу.

Нәтижелер мен талқылау. Жоғарыда бөліп көрсетілген шарттарды жүзеге асыру үшін педагогқа білім беру үрдісінің барлық субъектілерінің іс-әрекетке қатысуын ұсынатын ахуалды құру қажет, онда оқыту мен студенттің өзара әрекеттестігі нәтижесінде туындайтын ерекше оқыту ортасы қалыптасады. Студенттерді кәсіптік міндеттерді шешу әрекетіне өмірлік тәжірибеге сүйене отырып, қатыстыру бірінші кезеңде өзіндік жұмыс түрі ретінде жағдаяттық практика-бағдарлық тапсырмалар сәйкес келеді.

Практикада жағдаяттық тапсырмалар әр түрлі, бірақ студент үшін маңызды және қызықты, болашақ маманның кәсіби өзін-өзі анықтауы саласында болуы мүмкін. Жағдаяттық практика-бағдарлық тапсырмалар студентті кәсіби іс-әрекетке ендіруге, өзінің білім беру үрдісіндегі субъект рөлін сезінуге, өзінің білімін қолдануға және өзінің өмірлік тәжірибесін өзектендіруге мүмкіндік береді.

Мұндай тапсырмалар құрылымының үлгісі:

1. Мақсаты.
2. Өзектілігі.
3. Ақпаратты жинақтау және өңдеу (талдау, қорытындылау, аргументті фактілерді ұсыну).
4. Нәтижені рәсімдеу (реферат, баяндама, есеп, т.б.).
5. Презентация.
6. Рефлексия.

Біздің байқауымызша жағдаяттық практика-бағдарлық тапсырмаларды студенттер энтузиазмен қабылдайды, алдымен тапсырманың тақырыбымен байланысты, нақты педагогикалық үрдістен алынуы тиіс. Жаңа, кәсіби маңызды ақпараттарды өзектендіру студенттерді кәсіби жағдайға жақындатады және конструктивті нәтижелерге жетуге ниетін ынталандырады, сонымен бірге өзінің білімділігін және шығармашылық қабілетін, соны ойлауды, ойының шапшаңдығын көрсетеді.

Зерттеу барысында бөліп көрсетілген педагогикалық шарттар студенттердің оқу әрекетінде ғана емес, ғылыми-зерттеу әрекетінде де қолданылады.

ЖОО-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастыруда жеке өзіндік тәжірибесін өзектендіру мақсатында кәсіби міндеттері шешу әрекетіне қатыстыру практика барысында жүзеге асырылады. Практика соңында қорытынды есеп құрастыру міндетті құжат болғандықтан, зерттеу нәтижелерін талқылап қорытынды жасалады және практикада қолдануға болатын ұсыныстар беріледі. Оның құрылымы ғылыми зерттеу жұмысының жоспарына сәйкес келеді.

Өндірістік практиканы өту барысында студенттер қойылған мәселені шешу мақсатында әр түрлі көздерден ақпараттар іздестіреді және табады: арнайы журналдардағы мақалалар; Интернет, сұрақ-жауап, сауалнама, т.б. Осындай іс-әрекет нәтижесі өңделген, талқылаған және жүйеленген ақпараттар студенттің кәсіби іс-әрекетіндегі тәжірибесін толықтырады.

Адамның шығармашылық белсенділігі жүзеге асырылады:

- дербестік деңгейі мен қабылданатын шешімдердің бірегейлігі бойынша;
- өзінің шығармашылық іс-әрекетін тұтастай немесе оның жекелеген элементтерін жобалау, модельдеу және ұйымдастыру бойынша балама нұсқаларды ұсына білу;
- жағдайлар талабына сәйкес дайын бағдарламалардан алшақтай білу;
- шығармашылық іс-әрекеттің мазмұны мен түрлерін жетілдіру бойынша.

Мәселелік жағдаяттардың танымдық қиындық тудыру мазмұнында болуы студенттің өмірлік тәжірибеге сүйену қажеттілігіне, білім деңгейін көтеруге, міндеттерді шешу репродуктивті ойлауға өзектендіруі тиіс. Студенттің шығармашылық белсенділігін қалып-

тастыруда абстрактылық құндылыққа ие, мотивациясын тудырады, шығармашылық әлеуетін арттырады, жеке өзіндік тәжірибесін толтыра түседі, сапаландырады. Мәселелік жағдаят студенттің өзінің стандартты емес, кенеттен, тосын соны ойларын (таңқалу, жағымды эмоция, т.б.) сезінуге алып келуі тиіс.

Ғылыми еңбектерді (Л.Е. Князева, 1991ж. [10], Н.В.Тельтевская, 2013ж. [11] т.б) зерделеу шығармашылық жағдаяттағы тұлға көрінісінің түрлерін (репродуктивті, регрессивті, прогрессивті) анықтауға, сонымен бірге студенттердің шығармашылық жағдаяттарды шешу барысында аталған тұлға көріністерінің кезекпен ауысып отыруын сипаттауға мүмкіндік береді. Алғашқыда студенттер жағдаяттардың бірегейлігін көре алмайды, оны дайын іс-әрекет есебінен бұрынан өздеріне белгілі тәсілдермен шешуге тырысады, бұл репродуктивті тәсілдің байқалуын сипаттайды. Жағдаятты белгілі тәсілмен шешу мүмкін болмағандықтан, студент оның шешімі жоқ немесе мағынасыз деп түсіне бастайды. Ішкі қақтығысты жеңуге тырыса отырып, субъект оның шешімсіздігін дәйектейді, яғни «Мен» көрінісінің регрессивті тәсілі жүзеге асады. Оның көрінісі ретінде тұлғалық стереотиптердің әр түрлі нұсқалары байқалады: шығармашылық жағдаяттарды мәнсіздендіру, өзін-өзі төмен бағалау, өзін-өзі сәтсіздіктен сақтау мақсатында қорғаныс механизмі көрініс табады. Студентке жағдаятты шешудің маңыздылығы тұлғалық және интеллектуальдық рефлексиясын арттыруы қажет.

Тұлғалық рефлексияны жүзеге асыру нәтижесінде тұлғаның прогрессивті көрінісі байқалады. Ол студенттің жағдаяттың тұлғалық маңызын жете ұғынуы, оны шешуі, өз кезегінде өзін-өзі бағалауына әсер етеді. Тұлғаның интеллектуальды рефлексиясы шығармашылық жағдаяттарды шешудің продуктивті тәсілін белсендіреді. «Мен» тұжырымдамасын жүзеге асырудың аталған тәсілдерінен басқа, зерттеушілер шығармашылық жағдаяттарда тұлға көріністерінің өзіне тән жеке креативті тәсілі де бар деп белгілейді. Ол болашақ маман үшін өзінің кәсіби креативтілік мүмкіндіктерін ашудың қолайлы жағдайлары болып табылады. Интеллектуальды рефлексия шығармашылық жағдаяттың заттық мазмұнын және ондағы өз орнын талдауға, оның қайта құрылу мүмкіндігіне бағытталған.

Ғылыми-зерттеу іс-әрекеті арқылы да психологиялық-педагогикалық шарттар жүзеге асырылады, студенттер ғылыми конференцияға қатыстырылады. Ғылыми-зерттеу әрекетінде студенттер шығармашылық белсенділігін дамытады. Себебі, бұл әрекет те бірнеше кезеңнен тұрады, онда студенттің қызығушылығына қарай тақырыптар анықталады, мәселені саналы түсінеді, зерттеуге және оның нәтижесіне қол жеткізу үшін мотивациясы пайда болады, зерттеу жұмыстарын жоспарлайды. Оқу-зерттеу жұмысының құрылымы жасалып, ауызша талдайды және жазбаша сипаттайды. Ақпараттарды іздеу, жинау және талдау жүзеге асырылады. Студенттер көптеген әдебиет көздерімен, Интернет материалдарымен жұмыс істейді, баяндама жасайды, модель құрастырады, презентация дайындайды.

Ғылыми-оқу зерттеу жұмысын рәсімдейді, оны қорғайды. Білім мазмұнын болашақ маманның жеке өзіндік тәжірибесімен сапаландыру және кәсіптік міндеттерді шешуде іс-әрекетке қатыстыру, сонымен бірге білім беру үрдісінің мәселелік сипатын қамтамасыз ету студенттің тұлғалық дамуына, жаңаны қабылдауына, инициативті болуына, креативтілігін дербес дамытуына мүмкіндік туғызады.

Зерттеу барысында студенттің өзіндік құндылығын, кәсіби және тұлғалық мотивін жете ұғындыру мақсатында «Өзін-өзі презентациялау» тренингі ұйымдастырылды. Бұл тренинг тұлғаның күшті жақтарын айқындауына, өзінің креативтілігін саналы түсінуіне, шығармашылық іс-әрекетке мотивациясын және шығармашылық қабілетіне сенімін қалыптастыруға, креативтілік кедергілерін (эмоционалдық көңіл-күй, сенімсіздік, немқұрайлық, т.б.) жеңуге бағытталған.

Тренингтің нәтижесі студенттің даралық ерекшеліктері мен талантын ескере отырып, түйіндеме жазу болып табылады. Түйіндеме – студенттің өзін-өзі тануының маңызды бөлігі. Сонымен бірге сабақтарда педагогикалық тақырыптарға арналған фильмдер көрсетіліп,

жағдаяттарды талдау, мәселені шешудің мүмкін жолдары мен тәсілдерін ұсыну ұйымдастырылады.

Арнайы ұйымдастырылған осындай жұмыстардың нәтижесі студенттің «өз қатенді түсіну арқылы түзелесің», «сәтсіздікпен күресуге болады», «хабарсыз қалғаннан гөрі, жауап алу үшін сұрақ қоя білуді үйрену», «оқу әрекетіне шығармашылық тұрғыдан келу өзінің іс-әректіне қанағаттану сезімін, жағымды көңіл күйін тудырады», т.б. ойларға жетелейді. Осындай күйді тудыру үшін шығармашылық іс-әрекеттерді кезеңмен табысты өткізу болашақ мамандардың креативтілігін дамытуға әсерін тигізеді. Мәселелік жағдаяттардың танымдық қиындық тудыру мазмұнында болуы студенттің өмірлік тәжірибеге сүйену қажеттілігіне, білім деңгейін көтеруге, міндеттерді шешу репродуктивті ойлауға өзектендіруі тиіс.

Шығармашылық күрделі үдеріс, ол адамға ғана тән іс-әрекеттің түрі, оның нәтижесінде шығармашылық қабілеттер дамиды және қалыптасады. Шығармашылық іс-әрекеттің сан алуан түрін табысты орындауды қамтамасыз ететін психикалық белсенділіктің мазмұндық формасы, адам іс-әрекетінің түрі. Шығармашылық белсенділік нәтижесінде шығармашылық қабілеттерді қалыптастыратын өте күрделі үдеріс. Оның ерекшелігі, даму деңгейі тек әлеуметтік факторларға ғана емес, биологиялық факторларға да байланысты. Шығармашылық бүкіл болмыстың, қозғалыстың, дамудың, тіршіліктің көзі. Табиғат, қоғам құбылыстарында жеке адамның санасында, ішкі жан дүниесінде шығармашылықтың табиғи үрдістері үздіксіз жүріп жатады. Табиғат ішкі шығармашылық үрдістерді өзі басқарады. Сыртқы факторларды (оқыту және тәрбиелеу жүйесі) басқару, реттеу жеке адамның ой санасына, қызметіне байланысты.

Шығармашылық іс-әрекетті белсендіру бойынша жұмыс жүйесі, ең алдымен, оқытушы ұсынған материалды қабылдау процесінде студенттердің ақыл-ой әрекетін бағыттайтын әдістер жүйесін қамтуы керек. Сондай-ақ, материалды түсіндірудің қандай әдістері терең игеруді қамтамасыз ететіні және оқушылардың ойлауын жан-жақты дамытуға ықпал ететіні туралы нақты түсінік болуы керек. Түсіндіру әдістерін таңдау студенттердің даму деңгейімен және ұсынылған материалдың сипатымен анықталатыны анық. Сондықтан зерттеуімізде баяндаудың талдау әдісі, диалогтық әдісі, эвристикалық әдісі және зерттеу әдісі қолданылады.

Жоо-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастырудың тиімді құралдарын таңдау мәселесі алдымен ұжымдық және жеке дара оқыту формасында оқу және шығармашылық әрекетті интенсификациялау жолын іздестірумен байланысты. Қазіргі заманғы білім стратегиясы әрбір білім алушылардың өзінің шығармашылық әлеуетін ашуға және жеке дара білім траекториясын жүзеге асыруға мүмкіндіктер береді.

Зерттеуге М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің 6В01730 – «Шет тілі: екі шет тілі» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын 1-2 курс студенттері (жалпы саны – 40) қатысты.

С.Медниктің «Вербальды креативтілік диагностикасы» тест бойынша студенттерді тестілеу нәтижесін бағалау үшін әрекет алгоритмі ұсынылады. Зерттелінушілер жауаптары мен типтік жауаптарды салыстыру қажет, ұқсас жауаптарды кездестіргенде көрсетілген тізімдегі сол жауапқа сонылық сипат беру. Егер, тізімде ондай типтегі жауап болмаса, онда сол жауаптың сонылығы 1 балл деп есетелініп, жауап бірегей деп қабылданады. Сонылық индексі барлық жауаптардың орташа сонылығымен есептелінеді, яғни барлық жауаптар бойынша сонылық қосылып, жауаптар санына бөлінеді. Жауаптар саны «үш сөз» санымен сәйкес келмеуі мүмкін. Кейбір үш сөздерге зерттелінушілер екі, үш жауап беруі мүмкін, кейбіреуі жауап бермеуі де мүмкін. Осы екі индекске құрылған және «жауаптар саны» көрсеткіші үшін пайыздық шкала қолдана отырып, сол адамның ұсынылған таңдаудағы

орнын анықтауға және соған сай студенттің вербальды креативтілігінің даму дәрежесі жөнінде тұжырым жасауға болады [12, б.220].

Вербальды креативтілік диагностикасы (С.Медник тесті бойынша) әдістемесі қолданылды, оның нәтижесіне талдау жасалды. Дивергентті өлшем көрсеткіші ретінде С.Медниктің тұжырымын басшылыққа ала отырып, қойылған міндеттерді шешудің көптеген жолдарын ұсыну және бір тапсырмадан басқасына жылдам ауысу ретінде ойдың шапшаңдығын; шығармашылық ойлау, дәстүрлі ойлаудан ауытқу және алшақ ассоциацияларды өндіру ұсынылады.

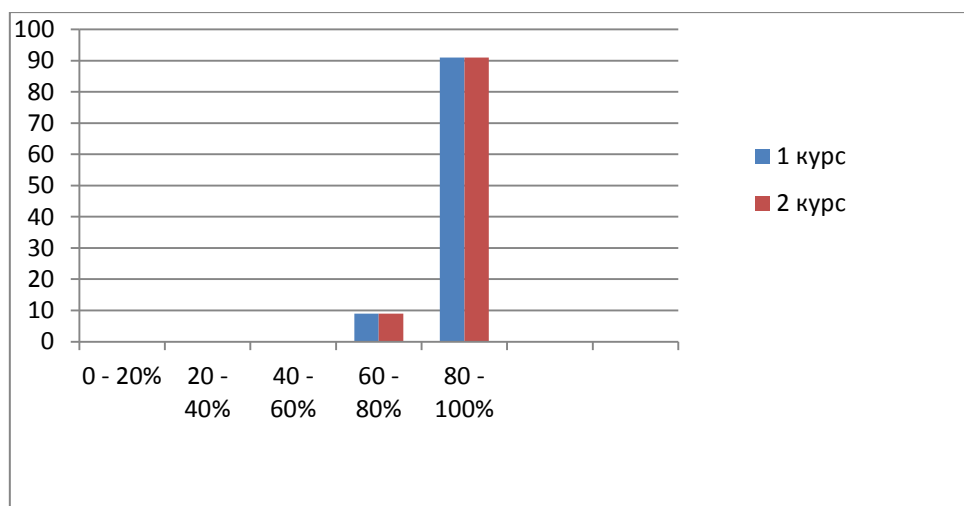
1. 0 – 20% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
2. 20 – 40% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
3. 40 – 60% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
4. 60 – 80% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
5. 80 – 100% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші

1 курс:

1. 0
2. 0
3. 0
4. 2 – 9%
5. 20 – 91%

2 курс:

1. 0
2. 0
3. 0
4. 2 – 9%
5. 20 – 91%

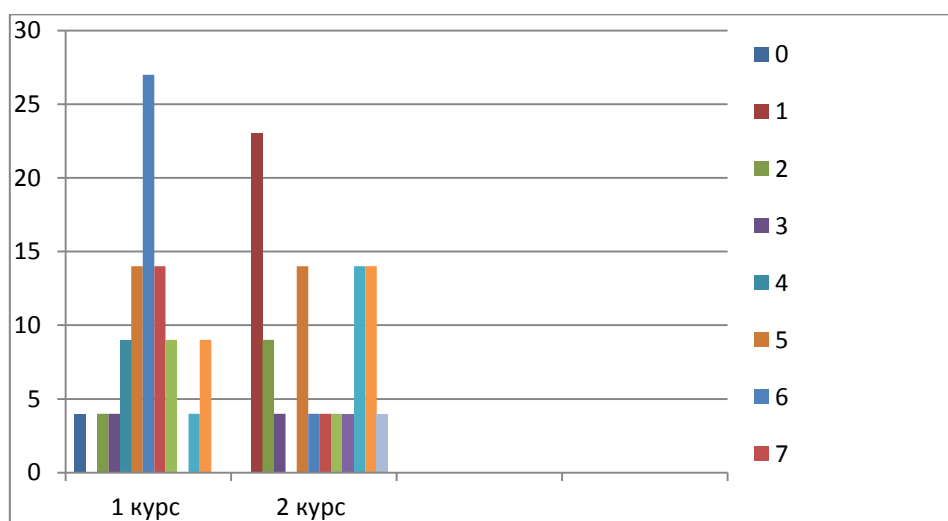
Сурет 1 – Ерекшелік көрсеткіші бойынша шыққан диаграмма

0. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 0
1. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 1
2. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 2
3. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 3
4. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 4
5. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 5
6. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 6
7. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 7
8. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 8
9. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 9
10. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 10
11. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 11
12. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 12

1 курс:

2 курс:

0. 1- 4 %	0. 0 - 0
1. 0	1. 5 – 23%
2. 1 – 4%	2. 2 – 9%
3. 1– 4%	3. 1 – 4%
4. 2 - 9%	4. 0
5. 3 – 14%	5. 3 – 14%
6. 6 – 27%	6. 1 – 4%
7. 3 – 14%	7. 1 – 4%
8. 2 – 9%	8. 1 – 4%
9. 0	9. 1 – 4%
10. 1 – 4%	10. 3 – 14%
11. 2 – 9%	11. 3 – 14%
12. 0	12. 1 – 4%

Сурет 2 – Бірегейлік көрсеткіші бойынша шыққан диаграмма

Болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін бағалау үшін адамның жаңаны жасаудың қаншалықты шынайылығын көрсететін бірегейлік индексі маңыздылыққа ие, бірақ оның саралау күші жеткіліксіз, сондықтан көбінесе сонылық индексі қолданылады.

Жауаптар саны алдымен өнімділік және жұмысқа қабілеттілік дәрежесін көрсетеді. Бұл индекс белгілі мөлшерде мотивация жетістігімен түзетіледі, яғни жауаптар саны неғұрлым көп болса, соғұрлым жетістік мотивациясы жоғары болады.

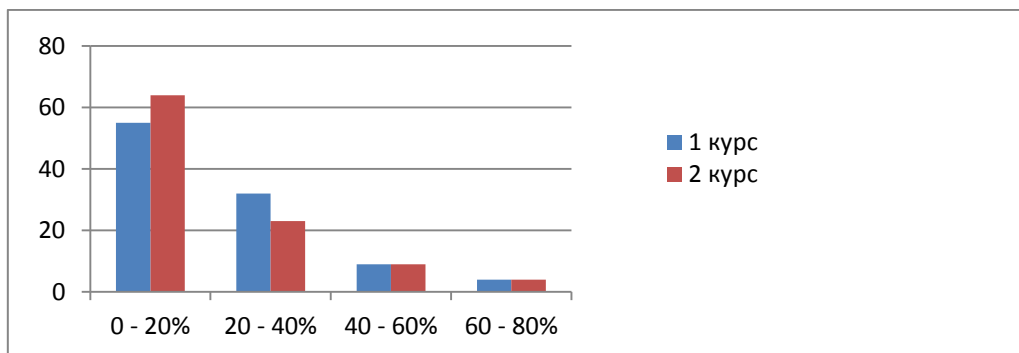
1. 0 – 20% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
2. 20 – 40% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
3. 40 – 60% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші
4. 60 – 80% - арасындағы ерекшелік көрсеткіші

1 курс:

1. 12 - 55%
2. 7 – 32%
3. 2 – 9%
4. 1 - 4%

2 курс:

1. 14 – 64%
2. 5 – 23%
3. 2 – 9%
4. 1 - 4%

Сурет 3 – Ерекишелік көрсеткіші бойынша диаграмма

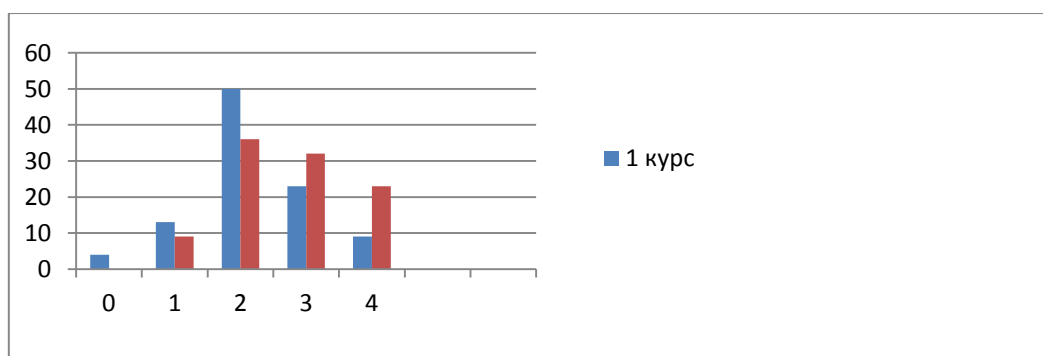
- 0. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 0
- 1. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 1
- 2. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 2
- 3. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 3
- 4. Бірегейлік көрсеткіші бойынша жауаптар саны - 4

1 курс:

- 0. 1 - 4 %
- 1. 3 - 13%
- 2. 11 – 50%
- 3. 5 – 23%
- 4. 2 - 9%

2 курс:

- 0. 0 - 0
- 1. 2 – 9%
- 2. 8 – 36%
- 3. 7 – 32%
- 4. 5 - 23%

Сурет 4 – Бірегейлік көрсеткіші бойынша диаграмма.

Сонымен бірге шығармашылық белсенділік көрсеткіштерін өлшеу үшін бағалау өлшемі қолданылады. Өйткені, шығармашылық белсенділік мәселені шешудің жаңа тәсілін табуды көздейтін, шығармашылық тәжірибені меңгеру барысында өзінің көзқарасын көрсету тәсілі.

Белсенділік, ең алдымен, білім алушылардың іс-әрекеттерін ұйымдастыру, оқу мәселелерін түсінуге және шешуге бағытталған. Ол таным белсенділігі «субъектінің бір-бірімен делдалдық жүйеде көрінетін объектіге трансформациялық қатынасы» ретінде анықталады. Осыны ескере отырып, «студенттерге қатысты белсенділік таным объектілерін таңдағаннан кейін мақсат, міндет қою, объектіні кейінгі іс-әрекетте түрлендіру сияқты сәттердің болуын болжайды.

Қорытынды. Сонымен шығармашылық белсенділік бір жағынан, қажеттіліктерді, қабілеттерді, жеке адамның өмірге деген қарым-қатынасын, екінші жағынан, қоғамға, жеке басына және жағдайларына қойылатын талаптарды интеграциялау негізінде өмірді ұйымдастырудың, реттеудің және өзін-өзі реттеудің өзіндік тәсілі деп сипатталады.

Демек шығармашылық белсенділік жеке тұлғаның қасиеті ретінде студенттің даралығын көрсетеді және бейімділікпен, қызығушылықпен байланысты белгілі бір іс-әрекет түріндегі қажеттіліктерімен анықталады.

Шығармашылық белсенділік теориялық білімге, оқу және кәсіби іс-әрекетке оң көзқарасты қалыптастыруға, практикалық дағдыларды игеруге, оқушылардың кәсіби және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға, олардың кәсіби өзін-өзі тәрбиелеуге мотивациялық, танымдық және ұйымдастырушылық дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорыта келгенде, ЖОО-да болашақ шет тілі мұғалімдерінің шығармашылық белсенділігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары өзара байланысты, кешенді түрде жүзеге асырылады:

– болашақ шет тілі мұғалімдерінің өзіндік тәжірибесімен білім мазмұнын сапаландыру және жаңарту, жеке білім алу траекториясын құру (шет тілі пәнінің педагогикалық мүмкіндіктерін жүзеге асыру, білім беру мазмұнын көпфункционалды тұғыр негізінде құрас-тыру);

– болашақ маман ретінде студенттерді кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыру (түрлі іс-әрекеттегі атқаратын қызметтердің бірінен екіншісіне өтуде оқу жағдайларын жасау, кәсіби-тұлғалық әлеуетін дамытатын шығармашылық іс-әрекетке қатыстыру, шығармашылық белсенділігін қалыптастыру ортасын құру);

– білім беру үрдісінің мәселелік сипатын қамтамасыз ету, студент пен оқытушының шығармашылық өзара әрекетін ұйымдастыру (кәсіби іс-әрекетте рефлексия жасауға дағдыландыру, шығармашылық белсенділігін қалыптастыратын оң мотивациясын дамыту).

Сондықтан жоғары оқу орнында осы психологиялық-педагогикалық шарттарды диагностикалық-ақпараттық, мазмұндық және практикалық қорытындылау кезеңдерінде жүзеге асыру қажет деп тұжырымдалады.

Зерттеу контекстімізде болашақ шет тілі мұғалімінің шығармашылық белсенділігін қалыптастыруда іс-әрекетті белсендіру тұлғаның құндылықтары мен мақсаттарын, оның тұлғааралық, әлеуметтік-психологиялық кеңістігін құрылымдау үшін әрекет етеді, осылайша шешімдердің ең оңтайлы нұсқаларын таңдауды жобалайды.

Болашақ шет тілі мұғалімі ретінде студент үшін маңызды білім деңгейін көтеру мақсатында ақпараттармен жұмыс жасаудың тиімді тәсілдерінің бірі оның өмірлік тәжірибесін енгізу болып табылады. Бұған студентті кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыруға бағытталған оқытушы мен студент арасындағы субъект-субъектілі қатынас мүмкіндік туғызады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы.
2. Guilford I. P. *The structure of intellect* // *Psychol Bull.* 1956,53(4): P. 67-93
3. Богоявленская Д.Б. *Психология творческих способностей: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.* – М.: «Академия», 2002. - 320 с.
4. *Психология и педагогика: учебное пособие/Под ред. В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, А.И. Подольского, В.А. Сластенина.* – М.: Изд-во института психотерапии, 2004. - 585 с.
5. *Педагогика: большая современная энциклопедия/Е.С. Рапацевич.* – Минск: Современное слово, 2005. – 720 с.
6. *Ипполитова Н.В. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация// General and Professional Education 1/2012 pp. 8-14.*
7. *Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 1998. - 318 с.*
8. *Пономарев Я.А. Психологический механизм творчества // В кн.: «Человек в систему наук». – М., 1989.-296 с.*
9. *Torrance E.P. Guiding creative talent. Englewood Cliffs W.J. 1964. – 234p.*
10. *Князева Л.Е. Формирование опыта творческой педагогической деятельности у студентов педвуза: дисс...канд.пед.наук – Ростов н/Д, 1991. – 220с.*

11. Тельтевская Н.В. Психолого-педагогические факторы развития творческой активности студентов // Известия Саратовского университета. Новая серия. Акмеология образования. Психология развития. 2013. Т. 2. № 3. –С. 301-306.

12. Mednick S.A. The associative basis of the creative process/ Psychological Review.- 1962. №69. P.220-232.

References:

1. «Bilimdi ult» sapalı bilim berw» ulttuq jobasin bekitw twralı Qazaqstan Respwblıkası Ükimetiniñ 2021 julğı 12 qazandağı № 726 qawlısı.

2. Guilfozd I. P. The structure of intellect // Psychol Bull. 1956,53(4): P. 67-93

3. Bogoyavlenskaya D.B. Psikhologiya tvorcheskikh sposobnostey: [Psychology of creative abilities]: Ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ucheb, zavedeniye. – Moscow: "Academy", 2002. – 320p.

4. Psikhologiya i pedagogika: uchebnoye posobiye [Psychology and Pedagogy: textbook]/ Pod red. V.I. Zhukov, L.G. Laptev, A.I. Podolsky, V.A. Slastenin. – Moscow: Izd-vo instituta psikhoterapii, 2004

5. Pedagogika: bol'shaya sovremennaya entsiklopediya [Pedagogy: a large modern encyclopedia]/E.S. Rapatsevich. –Minsk: Sovremennoye slovo., 2005. - 720 p.

6. Ippolitova N.V. Analiz ponyatiya «pedagogicheskiye usloviya»: sushchnost', klassifikatsiya [Analysis of the concept of "pedagogical conditions": essence, classification] // General and Professional Education 1/2012 pp. 8-14.

7. Andreev V.I. Pedagogika tvorcheskogo samorazvitiya [Pedagogy of creative self-development]. Innovatsionnyy kurs. – Kazan: Izd-vo Kazan. gos. un-ta, 1998. – 318p.

8. Ponomarev Ya.A. Psikhologicheskiy mekhanizm tvorchestva // V kn.: «Chelovek v sistemu nauk» [Psychological mechanism of creativity] // [In the book: "Man in the system of sciences"]. – Moscow, 1989.- 296 p.

9. Torrance E.P. Guiding creative talent. Englewood Cliffs W.J. 1964. – 234p.

10. Knyazeva L.E. Formirovaniye opyta tvorcheskoy pedagogicheskoy deyatel'nosti u studentov pedvuza [Formation of the experience of creative pedagogical activity among students of a pedagogical university]: diss...kand.ped.nauk. - Rostov n / D, 1991. – 220p.

11. Teltevskaaya N.V. Psikhologo-pedagogicheskiye faktory razvitiya tvorcheskoy aktivnosti studentov [Psychological and pedagogical factors in the development of students' creative activity] // Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Akmeologiya obrazovaniya. Psikhologiya razvitiya. 2013. T. 2. № 3. –P. 301.

12. Mednick S.A. The associative basis of the creative process/ Psychological Review.- 1962. №69. P.220-232.

IRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.81.1.020>

Duzelbayeva A.,^{1*} Movkebayeva Z.,² Khamitova D.¹

¹ Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan, Pavlodar, Kazakhstan

² Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

REQUIREMENTS TO SPECIAL TEACHERS FOR PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH DISABILITIES

Abstract

The article is devoted to one of the pressing problems of the development of inclusive education in Kazakhstan, related to the preparation of special teachers at universities for the implementation of psychological and pedagogical support for children with disabilities in preschool and school education organizations. The authors analyzed the needs of preschool and school inclusive organizations for the training of special teachers to organize effective psychological and pedagogical support for children with disabilities. As a result of an organized survey and interview of the administration and teachers of preschool